

ULUSLARARASI FIRSATLAR RAPORU

ABD'NİN İRAN YAPTIRIMLARI
SONRASI TÜRKİYE EKONOMİSİ
İÇİN FIRSATLAR VE RİSKLER

POLITICONWORLD

İçindekiler

Giriş	2
ABD'nin Yaptırım Sistemi	4
ABD'nin İran'a Yönelik Yaptırımları.....	6
ABD Yaptırımları Sonrası İran'ın Sektörel Analizi	10
Sektörel Değerlendirme	12
Petrol	12
Otomotiv.....	14
Taşımacılık (Kara, Hava ve Deniz)....	15
Bankacılık ve Finans	20
Yaptırım Sonrası Fırsatlar ve Riskler	21
ABD-İran İlişkilerinin Geleceği: İki Farklı Senaryo.....	22
İran ile Ticaretin Zorlukları: Politik Risk Etkisi	24
ABD ile Yakın İlişkilere Sahip Ülkelerin İran Yaptırımlarına Yaklaşımı: Diplomatik Risk Etkisi	26
Birleşik Arap Emirlikleri (BAE):.....	26
Irak:	26
Hindistan:.....	27
Güney Kore:	27
Japonya:.....	28
İtalya:.....	28
İran'ın ABD ile Yakın İlişkiye Sahip Ülkelerle Ticareti ve Türk Şirketler İçin Fırsatlar	28
Sonuç	32

Giriş

8 Mayıs 2018 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Trump, İran nükleer programına ilişkin olarak P5+1 ülkeleri (ABD, Çin, Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya) ile 15 Temmuz 2015 tarihinde imzalanan Ortak Kapsamlı Eylem Planı'na (Joint Comprehensive Plan of Action -JCPOA) katılımı durdurduğunu ve İran'a nükleer programı ile ilgili olarak yeniden yaptırım uygulayacaklarını açıkladı.

Beyaz Saray tarafından 8 Mayıs 2018 tarihinde yayınlanan açıklamada, '1979 tarihindeki teokrasi devriminden bu yana İran İslam Cumhuriyeti'nin ABD'ye ve ABD'nin müttefikleri ile ortaklarına karşı düşmanca hareket ettiği' belirtildi. İran'ın nükleer silah peşinde koştuğundan 'şüphe götürmez bir durum' olarak bahsedilen açıklamada, İran'ın uranyum zenginleştirme programının nükleer silah yapımına hizmet edecek şekilde yeniden canlandırılmaya çalışıldığı iddia edildi. Ortak Kapsamlı Eylem Planı (JCPOA) ile İran'a yönelik yaptırımlar kaldırılmış ve verilmiş geçici taahhütler karşılığında, nükleer yakıtın yeniden işlenmesi ile ilgili çalışmalarda bulunulmaması ve uranyum zenginleştirme programına

kısıtlamalar getirilmesi sağlanmaya çalışılmıştı. 'Bazı kimseler tarafından Ortak Kapsamlı Eylem Planı ile İran'ın daha ılımlı hareket edeceği düşünülmüş olsa da İran üzerindeki yaptırımların kaldırılmasının, ABD'nin çıkarları ile örtüşmediği açıktır' şeklindeki değerlendirmenin yer bulduğu açıklamada, ayrı başlıklar ile detaylandırılmış bölümler için ortak olarak yapılabilecek değerlendirme, ABD'nin İran'a karşı son derece agresif bir tutum izlemeye hazır olduğu yönündedir.

Yayınlanan açıklamadaki birinci bölümde ABD, İran'a yönelik genel politikasını tanımlayarak yeniden yaptırım uygulama kararı için temel ve meşru bir çerçeve oluşturmaya çabalamaktadır. İran'ın nükleer silahlarının ve kıtalararası balistik füze çalışmalarının kabul edilmediğinin, reddedildiğinin altının çizildiği bölümde; İran'ın bölgesel saldırganlık mücadelesinin etkisiz kılınacağı, İran Devrim Muhafızları Birliği'ne zarar verileceği, birliğin bölgedeki istikrarsızlaştırıcı faaliyetler için kullandığı kaynaklara erişimin kısıtlanacağı ve İran'ın füze ve diğer asimetrik ve de konvansiyonel silah

kabiliyetine yönelik saldırgan gelişimine engel olunacağı vurguları göze çarpmaktadır. Açıklamadaki ikinci bölümde Dışişleri Bakanı, Hazine Bakanı ve Enerji Sekreteri ile istişare edilerek ABD'nin Ortak Kapsamlı Eylem Planı'ndan çekilmesi için gerekli tüm adımların atılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Üçüncü bölümde İran'a yönelik yaptırımların yeniden yürürlüğe girebilmesi doğrultusunda hukuki bir çerçeveye yer verilmiştir. Buna göre Dışişleri Bakanı ve Hazine Bakanı, Ortak Kapsamlı Eylem Planı'na bağlı olarak İran'a karşı kaldırılan veya feragat edilen tüm yaptırımların (1996 İran Yaptırımlar Yasası, 2012 İran Özgürlük ve Yayılma Karşıtı Yasası, 2012 İran Tehdidinin Azaltılması ve Suriye İnsan Hakları Yasası, 2012 Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası dahil) yeniden uygulanması amacıyla gerekli adımları - 180 günü geçmeden- ivedilikle atmaya tarafları davet etmektedir. ABD'nin 16 Ocak 2016 tarihinde kaldırdığı yaptırımları yeniden yürürlüğe sokması için Dışişleri Bakanı ve Hazine Bakanı'nın koordineli olarak çalışmasının öneminden bahsedilen açıklamada ayrıca, Dışişleri Bakanı ve Hazine Bakanı'nın hem ABD'deki hem

de ABD dışındaki iş topluluklarının yaptırımlar kapsamında ve İranlılar ile kurulabilecek ticari ilişkilerin çözülmesinin gerekliliği konusunda eğitilmeleri için gerekli rehberliğin sağlanması sürecinde de sorumluluk almaları çağrısında bulunulmuştur.

ABD, İran'a yönelik agresif tavrını müttefiklerine ve ticari ortaklarına doğru genişletmek istemektedir. Bu doğrultuda, İran'ın düşmanca olduğu ileri sürülen aksiyonlarının hem ABD'yi hem de onun müttefikleri ile ticari ortaklarını tehdit etmekte olduğunu belirterek bu konudaki politikasına hem taraftar hem de meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır. Bu çaba, ilgili açıklamadaki dördüncü bölümde açıkça görülebilmektedir. Ayrıca İran'ın nükleer çalışmalarının yakından takip edilebilmesi için gerekli adımların atılacağı vurgusunun göze çarptığı beşinci bölümde de yine ABD müttefiklerine ve ticari ortaklarına yönelik olarak danışma ve ortak hareket etme çağrısı yapılmıştır. ABD, İran'dan gelebilecek nükleer silah ve kıtalararası balistik füze de dahil olmak üzere tüm tehditlere karşı mücadele verilmesi doğrultusunda müttefikleri ve ticari ortakları ile istişareye açık olduğunu

belirterek İran'a yönelik etki ve kontrol alanını genişletmeyi amaçlamaktadır. Beyaz Saray tarafından yayınlanan bildiri altıncı bölümdeki genel hükümler ile son bulmaktadır.

Yine 8 Mayıs 2018 tarihinde, Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Mike Pompeo tarafından kaleme alınan yazılı açıklamada da İran anlaşmasından vazgeçilmesi ile birlikte İran tehdidine karşı gerçek, kapsamlı ve kalıcı bir çözüm için müttefiklerle birlikte çalışılmasının ne derece önem arz ettiği ifade edilmiştir. Bu anlamda ABD İran'a yönelik agresif ve çevreleyici bir söylem dili kullanarak İran'ı uluslararası alanda ekonomik, sosyal ve diplomatik yönden izole bir konuma itmeyi hedeflemektedir. ABD, İran'a yönelik yeniden yaptırım uygulama kararını uluslararası güvenlik üzerinden ve müttefikleri ile ortaklarına da birlikte hareket etme çağrısında bulunarak meşrulaştırma çabasıdadır. Yayınlanan bildiri ve sarf edilen söylemler ile İran'a doğrudan, ABD müttefiklerine ve ticari ortaklarına ise dolaylı yoldan göz dağı verilmek istenmektedir.

ABD'nin Yaptırım Sistemi

ABD'nin yaptırım sisteminden Hazine Bakanlığı'na bağlı Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi (OFAC) sorumludur. Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi'nin temel amacı ABD'nin ulusal güvenliğini ve çıkarlarını korumak amacıyla ekonomik, finansal ve ticari alanlarda yaptırımların planlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır. Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi, ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit olarak gördüğü kişi ve kurumları yaptırım programına dahil ettiğini ilan ettiği bir liste hazırlamaktadır. SDN (List of Specially Designated Nationals and Blocked Persons) olarak bilinen İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve kurumlar listesiyle yaptırım uygulanan kişi ve kurumların isimleri yayınlanır ve Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi yaptırımın kapsamıyla paralel bir şekilde bu listedeki kurumlarla ve kişilerle iş yapan kurumları denetler. İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişilerle ve kurumlarla iş yapanlar için ABD iç hukukuna göre yargılanma süreci başlar.

ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımları daha anlaşılır kılmak için ABD'nin yaptırım sisteminin bilinmesi elzemdir.

Kişiselliğe göre yaptırımları incelediğimizde ABD mevzuatına göre ikili bir ayırım göze çarpmaktadır: Birincil ve ikincil yaptırımlar. Birincil yaptırımlar Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi'nin SDN olarak bilinen İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve kurumlar listesine dahil ettiği şirketlerle ticari, ekonomik ve finansal faaliyet yürüten ABD menşeli şirketleri kapsamaktadır. İkincil yaptırımlar ise yine İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve kurumlar listesine dahil olan şirketlerle faaliyette bulunan üçüncü ülke (ABD ve yaptırım uygulanan ülke dışı) menşeli şirketleri kapsamaktadır. Yani ikincil yaptırımlar ABD vatandaşı olmayan kişi ve kurumları hedeflemektedir. Konularına göre yaptırımları üçe ayırabiliriz: (i) Nükleer faaliyet yürütmek ve buna destek olmak, (ii) uluslararası terör faaliyetlerinde bulunmak ve buna destek olmak, (iii) insan hakları ihlallerinde bulunmak ve buna destek olmak şeklinde bir ayırım yapabiliriz. ABD'nin İran'a yaptırımları Ortak Kapsamlı Eylem Planı öncesinde ağırlıklı olarak nükleer faaliyet yürütmek ve buna destek olmak kanalı ile uygulansa da diğer konular da

gerekçe gösterilerek yaptırım uygulanmıştır. Ortak Kapsamlı Eylem Planı ile birlikte ABD finans ve bankacılık, sigortacılık, gemicilik ve gemi inşaatı, altın ve değerli metaller, enerji ve petrokimya, otomobil ve bilgisayar programları sektörlerindeki üçüncü ülkeleri hedefleyen ikincil yaptırımları ortadan kaldırmış; ayrıca İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve kurumlar listesine dahil etmiş olduğu bazı İran menşeli şirketleri bu listeden çıkartmıştır. Ortak Kapsamlı Eylem Planı öncesi yaklaşık 400 kişi/kurum İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve kurumlar listesinden çıkartılmıştır.

Obama döneminde nükleer faaliyet gerekçesiyle İran'a uygulanan yaptırımlar başkanlık kararı olarak kaldırılmıştı ve Trump'ın nükleer anlaşmadan çekilmesiyle bu kararlar yeniden uygulamaya konuldu. 8 Mayıs 2018 tarihinde Trump tarafından imzalanan kararla nükleer anlaşması öncesi duruma geri dönülürken ek yaptırımlar da beraberinde gelmiştir. Ancak nükleer anlaşma sonrası İranlı şirketlerle artan ticaret ve yatırım faaliyetleri bir anda kesilemeyeceği için 90 ve 180 gün adaptasyon süresi

tanınmasına karar verildi. Aynı zamanda nükleer anlaşma sonrası İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve kurumlar listesinden listesinden çıkarılan kişi ve kurumlar da 180 gün içerisinde tekrar bu listeye dahil edilecek ve yaptırımlara tabi olacaktır.

Ortak Kapsamlı Eylem Planı sonrası Batı ile ilişkilerinde belirgin bir yumuşama görülen İran'ın tekrardan yaptırımlara hedef olması, Trump'ın ikincil yaptırımlara vurgu yapması¹, İran'ın petrol kozunu kullanması² bölgesel ve küresel ilişkilerde kaotik bir aşamaya geçildiğinin ve ülke ve politik risklerin yükseldiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu amaçla ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımları anlamak, yaptırım sonrasında gerçekleşebilecek senaryoları kurgulamak ve bunlara bağlı olarak strateji/öngörü oluşturmak piyasadaki aktörleri risklerden korurken ortaya çıkacak fırsatların da yakalanması sağlayacaktır.

ABD'nin İran'a Yönelik Yaptırımları

ABD Dışişleri Bakanlığı Yaptırımlar ve Uygulamalar Dairesi, İran'da belli ticari faaliyetlerde bulunan şirketlerin ABD'ye erişimini kısıtlayan bir dizi yaptırım programının uygulanmasından sorumludur. Bu bağlamda 8 Mayıs 2018 tarihindeki açıklamadan tam 90 gün sonra, takvimler 6 Ağustos 2018'i gösterdiğinde İran'a yönelik ilk yaptırım paketi açıklandı. Trump'ın, yaptırımların geçerliliğini ve ihlal edilmemesini sağlamak amacıyla imzaladığı kararname ile İran rejimine finansal ve diplomatik baskı uygulama hedefinin genişletilmek istendiği anlaşıldı.

6 Ağustos 2018 tarihindeki kararnamede İran'ın ABD doları satın almasına ve değerli madenler edinmesine yasak getirildiği ve İran'ın enerji, nakliye, gemi inşası sektörleri ile liman işletmelerine maddi, finansal ya da teknolojik destek sağlayanlara 7 Ağustos 2018 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yaptırım uygulanmasına karar verildiği açıklandı. Gemicilik

¹ Trump: "İran ile iş yapan ABD ile yapamayacak.", <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1026762818773757955>

² Ruhani: "...Zira İran petrolünün ihraç edilmemesi ama bölge petrolünün ihracatının devam etmesi anlamsız bir ifade. Eğer yapabiliyorsanız İran petrol ihracatını engelleyin, böylece sonuçlarını da göreceksiniz!"

sektörü ve liman işletmeleri üzerindeki yaptırım kararı ile İran'ın ticari faaliyetlerine sınırlama getirilmesinin amaçlandığı aşıkardır. İran'ın hem ABD doları hem de değerli madenler üzerinden ekonomik ve ticari faaliyetlerine yasaklama getirilmesi ve dahası, yaptırım kararının bu karara uygun davranmayan kimselere yönelik olarak da genişletilmesi ile İran uluslararası alanda ekonomik bir izolasyona itilmektedir. ABD, İran'a yönelik yaptırımlarını delmeye çalışan kişileri ya da kuruluşları kara listesine alacağını ifade ederek yaptırımların derecesini ve alanını genişletmek hedefindedir.

5 Kasım 2018 tarihinden itibaren İran Ulusal Petrol Şirketi (NIOC)'ni, Naftiran Intertrade (NICO) adlı şirketi ya da İran Merkez Bankası'nı maddi, finansal ya da teknolojik olarak destekleyen kişilere de yaptırım uygulanacağını belirtildiği açıklamadaki ilk bölüm, İran ile ticari ilişkilerini sonlandırmayacaklara yönelik gözdağı niteliği taşımaktadır. 6 Ağustos 2018 tarihinde yayınlanan açıklamadaki ikinci bölümde bazı İranlı kişiler ile ticari faaliyetlerde bulunanlara, petrol, petrol ürünleri ve petrokimya ürünleri ticaretine ve İran

otomotiv sektörüne destek sunanlara yaptırım uygulanacağı dile getirilmiştir. Bu çerçevede, yabancı bir finansal kurumun İran otomotiv sektörü için kullanılabilecek önemli mal veya hizmetlerin satışı, temini, tedariki veya nakli süreçlerinde kayda değer ölçekte finansal işlem gerçekleştirdiğinin ya da bu süreç için kolaylaştırıcı faaliyetlerde bulunduğu anlaşılması halinde, 7 Ağustos 2018 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere bahse konu finansal kuruma yönelik yaptırım uygulanması karara bağlanmıştır. Yabancı finans kuruluşlarının İranlı finans kurumları ile ilişkilerine sınırlama getirilmesiyle birlikte esasen birçok uluslararası firmanın İran pazarından uzaklaşması sağlanmaya çalışılmaktadır. Buna karşı gelmeye çalışanların kara listeye alınacağını belirtilmesi ile yeniden, İran ile iş yapmaya devam edecek kişilere ya da işletmelere karşı gözdağı verilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca İran'dan petrol ve petrokimyasal ürünlerin satın alınması, nakliyesi veya pazarlanması sürecine destek sağlayanlara, 5 Kasım 2018 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yaptırım uygulanacağı da belirtilmiştir. ABD, İran'a en kilit iki sektör olarak

değerlendirilebilecek enerji ve otomotiv sektörü üzerinden yaptırım uygulayarak ve yaptırım kararına uygun davranmayanlara çeşitli ekonomik yasaklamalar getirileceğinin altını çizerek İran'ı ekonomik yönden görece daha güçlü olduğu alanlarda zayıflatmaya ve İran'ın hem bölgesel hem de uluslararası konumunu sasmaya çalışmaktadır. Bu sebepten İran petrolünün ihracatının yasaklanması ve İran ile ticaret yapmaya devam edecek kimselere karşı ABD'nin kapalı kapı politikası izlemeyi tercih edeceği yönündeki açıklama, zaten halihazırda süregelen korumacı ticari politikalara paralel bir nitelik göstermektedir. İran'ın petrol ihracatı hacmi üzerindeki daralmanın önüne geçmek için uluslararası kuruluşlar ile işbirliğine gitmesinin önüne geçme niyetinde olan ABD, İran para biriminin kullanılacağı uluslararası işlemlere yasak getirmektedir. İran riyali üzerinden türev işlemleri, satın alma, takas, transfer vb. finansal süreçlerde kayda değer ölçekte işlem yürüten ve İran sınırları dışında riyal üzerinden hesap oluşturan ya da birikim gerçekleştiren kimselere karşı da yaptırım uygulanacağı açıklanması

ile İran riyalinin etki ve pazarlık gücü zayıflatılmak istenmektedir.

6 Ağustos 2018 tarihinde yayınlanan ilk yaptırım paketinin üçüncü bölümünde açıkça İran'ın otomotiv ve enerji sektörü hedef alındığı görülmektedir. İran'ın petrol ve petrokimya ürünlerinden elde ettiği ticaret hacminin daraltılması hedefiyle ABD yaptırım kararına karşı çıkanlara yönelik eylem planını, ilk yaptırım paketinin dördüncü bölümünde daha detaylı olarak açıklamaktadır. Buna göre yaptırım kararlarını delmeye çalışanlara karşı dış ticaret işlemleri ile ABD'de bulunan mal, mal ve çeşitli hizmetler üzerinden engelleme getirileceği gibi, ABD aleyhinde davrandığı iddia edilen kişilere karşı krediler, fon akışı, uluslararası para transferleri ve döviz cinsinden yapılan işlemler üzerinde de ciddi yasaklamalar uygulanacağı belirtilmektedir. Bu anlamda İran ile iş yapmaya devam eden kişilere vize konusunda da zorluk çıkarılacağı aşikardır. Ekonomik ve sosyal izolasyonun İran ile iş yapan kişilere yönelik olarak genişletilmesine karşın Trump yönetiminin İran ile iş yapmaktan vazgeçecekler için herhangi bir tazmin planı sunmaması dikkat

çekicidir. Hatta Hazine Bakanlığı'na bağlı Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi (OFAC) yaptırımlar nedeniyle çeşitli aktörlerin uğrayabileceği zararın kendilerince karşılanmayacağını açıklamıştır.

6 Ağustos 2018 tarihinde yayınlanan ilk yaptırım paketinin beşinci bölümünde yeniden uluslararası finans kuruluşlarına gözdağı verilmektedir. İran Özgürlük ve Koruma Karşısı Yasa (IFCA) ve İran Yaptırımları Yasası (ISA) üzerinden yapılan atıflar ile ABD, İran ve İran ile ticaret yapanlar üzerindeki etki ve kontrol alanını genişletmeyi amaçlamaktadır. ABD, 2010 yılında kabul ettiği Kapsamlı İran Yaptırımları, Hesap Verebilirlik ve Tecrit Yasası (CISADA)'na göre İran yaptırımlarına uymayan uluslararası bankaları cezalandıracağını belirterek sadece İran'a karşı değil, İran ile iş yapan ya da finansal akışta bulunan kişi ve kurumlara karşı da ambargo ve izolasyon uygulayacağını vurgulamaktadır. Öyle ki yaptırımları ihlal eden kişiler ile iş yapan kişiler ya da kurumlara yönelik olarak da dolaylı olarak ambargo ve izolasyon kapsamı genişletilmeye çalışılmaktadır.

6 Ağustos 2018 tarihinde yayınlanan ilk yaptırım paketinin altıncı bölümünde de İran riyali üzerinden işlem yapanlara ilişkin yaptırım vurgusu yeniden göze çarpmaktadır. Bahse konu paketin yedinci bölümünde tarımsal ürünler, teknolojik ürünler, gıda, İran menşeli halı, ilaç, tıbbi cihazlar, çeşitli yazılım ve donanımlar da dahil olmak üzere İran mal ve hizmetleri üzerinden ticaret dolaşımında bulunan kişilere ya da kurumlara yaptırım uygulanacağı belirtilmiştir. İlgili bölümde ayrıca İran'a yönelik profesyonel danışmanlık faaliyetlerine de kısıtlama getirilmek istendiği göze çarpmaktadır. Genel olarak ABD, İran'a ait mal ve hizmetlerin dolaşımına bloke koyarak, enerji ticaretine yaptırım getirmek isteyerek ve İran ile gerçekleştirilecek uluslararası finansal işlemlere sınırlama getirerek kendi kontrol, güvenlik ve hakimiyet alanını genişletmeyi amaçlamaktadır. Bahse konu ilk yaptırım paketinin kalan diğer bölümlerinde de İran ile iş yapmaya devam edecek aktörlere ilişkin ekonomik ambargo planlarını ifade etmeye devam eden ABD, İran'a nakliye ve ulaşım (hava yolu) sektörleri

üzerinden de yasaklar getirerek ekonomik çevreleme politikası gütmeye çalışmaktadır. Özetle İran hem ağırlıklı olarak ihraç ettiği ürünler üzerinden ambargoya mahsur kaldığı gibi hem de para biriminin etki alanının kısıtlanması, uluslararası kuruluşlar ile işbirliğine gitmesine engel olunması ve ulaşım, nakliye süreçlerinde de engellemeler ile karşılaşması yoluyla ekonomik, ticari, diplomatik ve sosyal yönden yalnızlaştırılmaya itilmek istenmektedir.

ABD Yaptırımları Sonrası İran'ın Sektörel Analizi

ABD, İran'a yönelik yaptırımlarının ilk paketini geçtiğini Ağustos ayında yayınlamıştı. Buna göre ilk yaptırım paketinde İran'ın ABD doları edinmesine ya da satın almasına, altın ve diğer değerli madenlerle ticaret yapmasına yasak getirilmişti. İran para biriminin uluslararası finansal işlemlerde kayda değer ölçekte kullanımına ya da birikimine de yaptırım getirilmesi ile ABD, piyasalarda İran'ın alım ve rekabet gücünü kırmak istediğini açıkça gözler önüne sermişti. 6 Ağustos 2018 tarihinde kamuoyuna duyurulan ilk

yaptırım paketinde İran'ın alüminyum, çelik, grafit ve kömür madenlerini ve endüstriyel süreçlerde tamamlayıcı rol üstlenebilecek belirli yazılım programlarını ticareti ve temini üzerine yaptırımlar getirilmişti. İran menşeli halının ve belirli mal ile hizmetlerin ihracatının da yasaklandığı yaptırım paketinde ABD, müttefiklerini ve ticari ortaklarını kendisi gibi hareket etmeye davet ederek İran'a karşı agresif ve çevreleyici bir tavır almıştı. İran'ın dış borcuna bağış getirilmesinin ya da herhangi bir yönden kolaylık sağlanmasının da engellenmesiyle ABD, İran üzerindeki izolasyonu daha da genişletmek niyetinde olduğunu gözler önüne sermişti. İran'a sivil havacılık ve otomotiv sektörü üzerinden de çeşitli yaptırım kararlarının getirildiği ilk pakette, yaptırım kararlarına uygun davranmayıp İran ile iş yapmaya devam edecek aktörlere karşı da çeşitli ekonomik ve diplomatik ambargo tehditleri ön plana çıkmaktaydı. Beklendiği üzere bu kararların İran piyasalarında etkisi son derece negatif oldu.

İran'ın resmi para birimi Bakanlar Kurulu kararıyla 2017 yılında Riyal yerine Tümen olarak değiştirilmişti. Bu

kararın alınmasında İran para biriminin, ABD doları karşısındaki rekabet gücünü arttırmak etkili olmuştur. Bir Tümen, 10 Riyal'e denk olarak ayarlanmıştır. ABD'nin yaptırım kararlarının açıklanmasıyla birlikte ise İran para birimi kayda değer ölçekte değer kaybetti.

ABD yönetimi ikinci yaptırım paketini ise Kasım ayında duyuracak. İlk yaptırım paketinde açıklandığı üzere, İran'a yönelik enerji ve finans sektörü odaklı yasaklamaların Kasım ayında yayımlanacak ikinci yaptırım paketi ile birlikte etkin olması tasarlandı. İran ile petrol ürünleri ticaretine yaptırım uygulanacağı ancak doğal gaz, ilaç, tarımsal ürünler ve tıbbi cihaz ticareti süreçlerinde yaptırım uygulanmayacağı ilk yaptırım paketinde zaten ifade edildi. Kasım ayında duyurulacak ikinci paket ile birlikte İran'ın limanlarına ve gemicilik, nakliye ve taşımacılık sektörlerine yönelik yaptırımlar genişletilmiş olacak. İran'a ayrıca sigorta hizmetleri veya reasürans sağlanmasına ilişkin olarak da yaptırım getirilecek. Ki bu madde ile de petrol ihracatı üzerinde kısıtlama yaratılabilir. Enerji ve finans odaklı kısıtlamaların duyurusu zaten ilk yaptırım paketinde

yapıldığı gibi Trump tarafından da defalarca sözlü ve yazılı olarak dile getirildi. İkinci yaptırım paketiyle birlikte işlerin hem İran için hem de İran ile çalışmaya devam edecek aktörler için daha da ağırlaştırılmasının belirtilmesi ile İran para biriminin değer kaybı daha da hızlandı.

İkinci yaptırım paketi ile birlikte İran petrol şirketlerinden petrol ve petrokimya ürünlerinin alımının yasaklanacağını duyurulması ile İran ekonomisini zayıflatmak niyetinde olduğunu vurgulayan ABD, İranlı kuruluşlar ya da şirketler ile işbirliğine gidenlerin de ABD bankacılık sisteminden dışlanacağını ve finansman, fon, kredi vb. olanaklardan veya teminatlardan mahrum bırakılacağını belirterek ve ayrıca bu aktörlere karşı vize, konaklama vb. süreçlerde de zorluk çıkarılacağını altını çizerek ekonomik, diplomatik ve sosyal yönden agresif bir çevreleme ve kontrol etme politikası izlemeye açık olduğunu ortaya koydu. ABD hem İran ile hem de kara listede yer alan kişi ya da kuruluşlar ile ticari faaliyetlere yönelik gözdağı vermeye çalıştı. Böylece İran Merkez Bankası ve İranlı finans kuruluşları ile işlem yapan yabancı

finans kuruluşlarının kara listeye alınacağını ve bu kuruluşlara yönelik yaptırımların yürürlüğe getirileceğinin açıklanmasıyla İran finans sisteminin ve onun üzerinden ticari faaliyetlerini sürdürmeye devam etmek niyetinde olan aktörlerin açıkça hedef alındığı görülmüş oldu.

Sektörel Değerlendirme

Petrol

Fransa merkezli petrol şirketi Total, İran piyasalarından çekildi. Daha Trump'ın Ortak Kapsamlı Eylem Planı'ndan çekilme; İran ve P5+1 ülkeleri ile 2015 yılında imzalanmış nükleer anlaşmadan tek taraflı olarak vazgeçme ve İran'a yönelik en geç 180 günlük süre sonunda yeniden çeşitli alanlarda yaptırım uygulanması şeklindeki kararlarını duyurduğu Mayıs ayında Total, İran'daki yatırımları konusunda şüphelerini paylaşmıştı. Buna göre ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlarından vazgeçmemesi halinde İran'dan çekilebileceğini dile getiren Total, ilk yaptırım paketinin açıklandığı Ağustos ayı içerisinde de Güney Pars adlı doğal gaz sahasında İran hükümetiyle sürdürmekte olduğu yatırım anlaşmasından çekildi. İran Petrol Bakanı Bijen Namdar Zengene,

Total'in projeden çekildiğini duyurduğu gibi onun yerini alacak başka bir şirket bulmak için kolları sıvadıklarını da açıkladı.

Güney Pars projesinde Fransız merkezli petrol şirketi Total dışında, Çin Devlet Petrol Şirketi (CNPC)'nin de payı vardı. Bu sebepten Çin Devlet Petrol Şirketi (CNPC)'nin Total'in hisselerini satın alabileceği düşünüldü. Nitekim Reuters'da yer alan habere göre Güney Pars projesinde yüzde 30'luk payı bulunan Çin Devlet Petrol Şirketi (CNPC), Total'in projedeki yüzde 50'lik hissesini satın alarak toplamda yüzde 80'lik paya sahip oldu. Reuters bahse konu haberini, İran Devlet Petrol Şirketi (NIOC) yetkilisi Muhammed Mustafavi'ye dayandırarak açıkladı. ABD, 5 Kasım 2018 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, İran Devlet Petrol Şirketi (NIOC)'ne maddi, finansal ya da teknolojik destek sunanlara yaptırım uygulanacağını duyurmuştu. Yine de Çin, enerji odağında İran'a dönük pozisyon almaktan vazgeçmedi.

Tüm bunların ışığında, İran'ın petrol ticaretindeki boşluğu doldurmak için Çin ve Rusya'nın ön plana çıkabileceği şeklindeki bir çıkarımın yapılması mümkündür. Daha öncesinde Rusya

Dışişleri Bakanlığı'ndan, İran nükleer anlaşmasının korunması için gerekli olan her şeyin yapılacağına dair bir açıklama yayınlanmıştı. Rusya Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrıca İran ile ekonomik ve ticari işbirliğinin korunacağına dair bir mesaj da gelmişti. Çin ise, İran'ın başta gelen petrol alıcılarından biri olarak, İran ile ticari ilişkilerini daha da güçlendirme niyetinde olduğunu ortaya koymuş oldu. Çin, İran'dan petrol ithalatını arttırmak suretiyle ABD'nin yaptırımlarına direnç gösterme eğiliminde aksiyon aldı.

Çin ve Rusya'nın İran'a dönük konumu, alıcıların pozisyonunu da bu anlamda İran'a çevirebilir. İran piyasalarında Avrupa Birliği ekonomi politikalarına karşı tamamen bir güven söz konusu olmadığı için, özellikle enerji gibi belirli kritik sektörlerde Batılı şirketler ile ağırlıklı olarak Çin ve Rusya arasındaki rekabetin Batılı şirketler açısından ağır basarak sonuçlanabileceği pek mümkün görülmemektedir. Bu doğrultuda Çin ve Rusya'nın finansal ve bürokratik olarak daha esnek hareket edebilmeleri de İran piyasası ve ekonomisi için Batılı şirketlerin geri planda kalmasına yol açabilir.

Petrol Sektöründe Hindistan'ın Konumu

Dünyanın en büyük petrol rafineri kompleksine sahip bir Hint şirketi olan Reliance Industries, İran'dan petrol ihraç etmeye son vereceğini açıkladı. Ancak petrol ithalatında önceden imzalanmış sözleşmelerin etkinliği söz konusu olduğu için, Reliance Industries Ekim ya da Kasım aylarında İran ile ticaretine son verebilir. Zaten Kasım ayında detaylarıyla açıklanacak olan ikinci yaptırım paketi ile birlikte piyasalardaki tarafların da daha kesin bir tavır almaya yaklaşabilecekleri tahmin edilebilir. Zaten direkt petrol alımını kesmektense, bu sürecin aşamalı olarak -sözleşmelerin askıya alınması, yenilenmemesi, yatırım planlarından vazgeçilmesi ve akabinde alım faaliyetlerine son verilmesi şeklinde- gerçekleşeceği belirtilebilir. Reliance Industries, ABD'deki kaya gazı projelerindeki yatırımlarını düşünerek ABD finansmanından dışlanmayı göz önüne alamadığından böyle bir karar vermiş olsa da genel olarak Hint şirketlerinin İran'a karşı bu kadar kesin bir tavır alabilmesi uzun vadede pek sürdürülebilir görünmemektedir.

Hindistan, Çin ve Rusya ile kıyaslandığında ABD'nin İran'a yönelik

yaptırımları konusunda daha kararsız bir konumda görünmektedir. Temkinli ve dengeli davranmaya çalışan Hindistan, İran'ın önde gelen petrol alıcılarından bir olarak- artan petrol fiyatları ve zayıflama eğilimindeki para birimi ele alındığında- İran'a uzun vadede tamamen sırtını dönmek gibi bir yolu tercih edemeyebilir. Hindistan, İran'dan petrol alımlarını sıfırlama gibi bir lükse sahip olamayabilir. ABD, Hindistan'a yönelik petrol arzındaki boşluğu doldurmak istese bile böylesi bir alıcı değişikliği Hindistan için çok daha pahalıya mal olacaktır. Bu doğrultuda ABD, İran gibi bir satıcıyla kıyaslandığında, maliyetler açısından daha uygun, somut ve finansal olarak sürdürülebilir bir eylem planı teklif edemediği ya da İran gibi bir satıcının oluşturduğu maliyet düşüklüğünü tazmin edemediği sürece Hindistan'ın uzun vadede İran'dan petrol alımına tamamen son verebilmesi pek mümkün görünmemektedir. Hindistan geçici olarak belirli alımların, gönderilerin ve ödemelerin askıya alınması yönünde davranıp İran'dan petrol alımlarını düşürse ve petrol alımında İran yerine ABD'ye yönelse de -tüm bunlar finansal olarak sürdürülebilir bir nitelik

taşımamaktadır- uzun vadede İran ile ticari ilişkilerini tamamen sıfırlayabilecek bir pozisyon çizememektedir. Bu sebepten ABD'nin Hindistan için ayrı bir plan ya da belki dönemsel olarak bir istisna uygulaması halinde Hindistan'ın İran'a karşı alacağı pozisyon daha da netlik kazanmaya meyledebilir. Yine de böyle bir dönemde İran'ın petrol satışında görülen düşüş ABD, Irak ve Suudi Arabistan için görece bir fırsat oluşturabilir.

Esasında Hindistan ne ABD'yi ne de İran'ı tamamen karşısına alabilecek bir konumda olmadığı için kararsız bir görüntü çizmektedir. Kasım ayında açıklanacak ikinci yaptırım paketinin ardından görece daha net bir pozisyon almaya yönelmek durumunda kalacaktır.

Otomotiv

Uluslararası Motorlu Taşıt Üreticileri Derneği (OICA) verilerine göre İran, dünyadaki otomobil üretiminde 12. sırada yer almaktadır. İran otomotiv sektörü hem bölgesel hem de uluslararası çerçevede büyük bir potansiyel barındırmaktadır. İran için enerjiden sonraki kilit sektör olarak değerlendirilebilecek otomotiv sektörü,

Türk şirketler için de önemli bir pazar olabilir.

İran'da İran Khodro ve Saipa şirketleri otomotiv sektöründe başı çekmektedir. ABD'nin yaptırımları ile birlikte Fransız otomotiv şirketleri Peugeot, Renault ve Citroen İran'daki faaliyetlerini askıya almaya karar verdi. Özellikle Peugeot, İran pazarında geniş bir üretim hacmine sahipti.

Peugeot ve Citroen otomobillerini yapan Fransız otomobil üreticisi PSA, İran'a otomobil satışı üzerine iki projeden çekildiklerini duyururken ABD'de gerçekleştirmeyi planladıkları projeyi sebep olarak sundu. Yani ABD pazarını İran'a tercih etti. 2015 tarihindeki nükleer anlaşma sonrasında İranlı Khodro ve Saipa otomotiv şirketleri ile anlaşma imzalayan Avrupa'nın en büyük ikinci otomobil üreticisi PSA, ABD yaptırımlarına paralel hareket etmek için İran'ı şimdilik gözden çıkarmayı tercih etti. PSA grup yine de Fransız hükümetiyle birlikte hareket edip ABD yaptırımlarına karşı kendileri için bir istisna oluşturulup oluşturulmayacağını denemek niyetinde olduklarını belirtmiş olsa da şimdilik İran'a yönelik satışlarını durdurma kararı aldı. Tabii genel olarak Avrupalı şirketlerde,

ABD'nin kendilerine karşı bir istisna oluşturmayı kabul edeceği ihtimali çok zayıf görünmekte olduğu için, ABD'ye yönelik bu piyasa algısı da İran'a olan satışları veya projeleri negatif yönde etkileyebilir.

Stuttgarter Zeitung bünyesindeki duyuruya göre Mercedes'in çatı şirketi Daimler de İran'daki faaliyetlerini askıya alma kararını verdi. 2015 tarihindeki nükleer anlaşmadan sonra Daimler, İranlı otomotiv şirket Khodro ile Mercedes kamyonlarının üretimi ve satımı üzerinde ortak bir anlaşma yapmıştı. Daimler, Tahran'da bir ofis açmayı da düşünüyordu. Ancak ABD yaptırımları sebebiyle Daimler, hem Mercedes kamyonlarının üretiminin ve satışının hem Mercedes marka binek araçların satışının hem de İran pazarında genişleme planlarının gerçekleştirilmeyeceği yönünde karar aldığını duyurdu.

Alman otomotiv tedarikçisi Duerr'den de İran'daki faaliyetlerin durdurulduğu yönünde açıklama yapıldı.

Taşımacılık (Kara, Hava ve Deniz)

Fransız nakliye grubu CMA CGM, ABD yaptırımlarından çekindiği için İran ile iş yapmaktan vazgeçtiğini duyurdu. CMA CGM ile İran Denizcilik Hatları arasında, gemiler için kiralama alanları,

ortak nakliye hatlarını işletmek ve liman terminallerinin kullanımını üzerine işbirliği şeklindeki konuları içeren bir anlaşma imzalanmıştı. Ancak CMA CGM, ABD'deki yatırımlarını ve varlıklarını göz önünde bulundurarak İran piyasasından çekilmeye karar verdi.

Avrupa Birliği, İran ile ticaret yapan firmaları korumak istese de pratikte bunun karşılığının pek güçlü olmadığı görülmektedir. Özellikle kayda değer miktarda varlığı ABD'de bulunan şirketlerin mallarına bloke konulması, ABD bankacılık ve finansal sisteminden dışlanmaları vb. ekonomik yaptırımlara karşı İran ile ticarete devam etmek noktasında güçlü bir tereddüt göstermeleri ve hatta İran piyasalarından çekilmeleri beklenebilir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin atacağı sürdürülebilir bir eylem planı, İran üzerinde Avrupalı şirketlerin nasıl bir pozisyon alacakları noktasında belirleyici olabilir. Avrupa Birliği'nin özellikle Çin ve Rusya'ya İran pazarında doğabilecek yeni fırsatlar bağlamında da İran ile ticari ilişkilerini nasıl bir çerçeveye oturtacağı önem taşımaktadır. Avrupalı şirketlerin finansal anlamda ABD'den bağımsız

olmadıkları bir gerçektir. Hal böyleyken, özellikle uluslararası anlamda açılmış büyük şirketlerin ABD'den gelebilecek ekonomik yaptırımlara karşın İran pazarından vazgeçmeleri, risk ve maliyet açısından, beklenebilir. Avrupa Birliği, İran nükleer anlaşmasını canlı tutmak üzerine açıklamalarda bulunsa bile bunun piyasalardaki İran lehine yansımalarının pek güçlü olmadığı görünmektedir. Bu sebepten de Fransa, Almanya ve İngiltere, ABD'nin İran ile iş yapanlara yönelik cezai yaptırımları için Avrupalı şirketlerin kapsam dışında tutulmasını talep etmiş olsalar da ABD'den bu talep yönünde henüz herhangi bir karşılık gelmediği için Avrupa Birliği, Engelleme Mevzuatı'nı yürürlüğe getirerek Avrupalı şirketleri korumak için bir adım atmış oldu. Bu mevzuat ile Avrupalı şirketlerin ABD yaptırımlarından muaf kalabilmesi ya da bir zarara uğrarlarsa da bu zararın Avrupa Birliği tarafından tazmin edilmesi hedeflendi. Bu mevzuat daha öncesinde Küba'ya yönelik yaptırımlara karşı ticari ilişkilere koruma sağlamak için de yürürlüğe getirilmişti.

Avrupa Birliği için genel olarak ilaç, sağlık, enerji, otomotiv, sivil havacılık,

altyapı, demiryolları ve bankacılık sektörleri önemli olarak değerlendirilse de esas olarak petrol ve doğal gaz ihracatının kritikliği sebebiyle çalışmaların öncelikle enerji ve nakliye alanları üzerinde yoğunlaşması beklenebilir. Bu kapsamda Engelleme Mevzuatı aracılığıyla Avrupalı şirketlerin bahse konu bu kritik ihracat alanlarında İran ile ticarete devam edebilmeleri için özel bir koruma alanına erişebilmeleri amaçlandı. Ancak bir tarafta Trump'ın kararnameleri, bir tarafta da Engelleme Mevzuatı varken Avrupalı şirketlerin nasıl bir pozisyon alacakları değişkenlik gösterebilir ki böylesi bir durum piyasalardaki hareketliliğin -ve aynı zamanda belirsizliği- en azından orta vadede devamlılığını koruyabileceği şeklindeki bir çıkarımı doğurabilir.

Demiryolu hatları yapımı projeleri için ise Çinli şirketlere bir fırsat doğabilir. ABD yaptırımları ile nakliye trafiği azalma eğiliminde olsa da buradaki boşluğu Çin ya da Rusya doldurabilir.

Çin ve İran, demiryolu hatları üzerinden işbirliğine giderek ticari hareketliliğin arttırılması sağlanabilir. Deniz yoluna bir alternatif olarak kara yollarındaki ticari hareketliliğin arttırılmasına

yönelik yatırımlar İran için yatırım ve istihdam sağlayacağı gibi maliyet düşüklüğüne de destek olabilir. Çin ise demiryolları hatlarıyla ticari olarak kendine daha farklı alanlar yaratabilir. Çinli şirketlerin ödemeler konusunda Batılı şirketlere nazaran daha az regülasyona bağlı kalabilmesi, daha esnekçe aksiyon alabilmesi ve ABD'nin karşısında daha kesin bir tavır gösterebilmesi, Çinli şirketlerin taşımacılık sektöründe de İran'a yönelik pozisyon almasında etkili olabilir. Pekin merkezli önde gelen raylı sistem araç üreticilerinden biri olan CRRC şirketi, İran ile anlaştıkları demiryolu projelerini halen sürdürmektedir. Bu çerçevede Çin'in ABD'ye yönelik daha kesin ortaya koyabildiği politik ekonomik tavrı, Çinli şirketlerin de İran'a yönelik daha net ve yoğun bir ticari pozisyon almasında etkili olmaktadır. Bu anlamda Avrupa Birliği ile Avrupalı şirketler arasında, Çin hükümeti ile Çinli şirketler arasındaki kadar güçlü bir organik bağın mevcut olmayışı da Çinli şirketlerin İran'a yönelik pozisyonlarında belirleyici olmaktadır.

Teknoloji, sağlık, endüstriyel altyapı, enerji ve otomobil ürünleri gibi çeşitli

alanlarda çalışmalarını yürüten ve merkezi Almanya’da bulunan Siemens, İran ile demiryolları üzerinde çalışmak için anlaşma imzalamıştı. Ancak ABD yaptırımlarından ötürü Siemens, İran’dan çekilme kararı aldı. Bu noktada demiryolu sektöründeki altyapıyı geliştirme projeleri açısından, Fransız şirketleri eğer riskleri göze alabilirlerse ve yönetebilirler ise harekete geçebilirler. İran’da demiryolu, metro hatları ve elektrifikasyon gibi alanlarda proje ve yatırım finansmanı açığının daha da artacağı düşünüldüğünde, bu alanlardaki açığı bazı Avrupalı şirketlerin doldurması beklenebilir. Esasında ABD’deki varlıkları görece daha az miktarda olan, yani ABD pazarının dışında faaliyetlerini sürdüren küçük ya da orta ölçekli işletmeler için bu atmosferin ikili ya da örgütsel yatırım ve ticaret anlaşmalarına yol açması beklenebilir. Bu doğrultuda İran belli bir bölgesel güç ile kendi para birimi ya da işbirliği yapacağı ülke para birimi üzerinden ikili anlaşmalara başvurmayı deneyebilir. Türkiye’ye de bu anlamda taşımacılık üzerinden bir fırsat doğabilir. Varlıklarını Orta Doğu’da tutan şirketler için de yatırım

risklerine meydan okumaları yönünde bir beklenti mümkündür. Tabii Avrupalı şirketler arasındaki İran ile ticarete ilişkin belirsizliklerin ve fikir farklılıklarının, Çinli şirketlere kıyasla daha yoğun yaşanmasında Avrupa Birliği ile Çin arasındaki ABD politikası sürecindeki siyasal ve iktisadi farklar etkili olduğu gibi Avrupalı şirketlerin ABD ile aralarındaki güçlü finansal bağları da etkili olmaktadır. Bu sebepten mal varlıkları Orta Doğu’da yoğunlaşmış bölgesel aktörler için İran pazarı çeşitli fırsatlar içerebilir.

Sektörel olarak demiryolu sinyalizasyonu ve elektrikli lokomotifler konusunda ise Siemens’in açığının doldurulması gerekeceğinden teknik demiryolu taşımacılığı ve altyapısı konusunda faaliyetlerini yürüten küçük ya da orta ölçekli şirketlerin İran pazarına yönelmeyi tercih etmesi söz konusu olabilir. Ancak aktörlerin, ABD yaptırımlarına karşı bir çeşit risk ve kar analizi yapıp buna göre İran’a karşı olumlu ya da olumsuz ekonomik aksiyon alacakları düşünüldüğünde bu noktada Avrupa Birliği’nin ABD yaptırımlarına karşı gösterebileceği direnç de Avrupalı şirketlerin İran

pazarına ilişkin alacakları pozisyon üzerinde sınırlı da olsa etkili olacaktır. Fransız Demiryolları Şirketi SNCF, İran ile demiryolu projeleri üzerinde çalışmak için anlaşma imzalamıştı. SNCF'nin 2018 yılındaki aktif pazarlarından biri olan İran ile şehirlerarası ulaşım ve uzun mesafe taşımacılık gibi alanlarda çalışmaya devam etmeyi tercih edebilir. SNCF'den bu anlamda İran ile ticari ilişkilerinin aleyhine bir açıklama henüz gelmemiştir.

Demiryolları özelinde Rusya ve Azerbaycan'dan şirketler de İran'a yönelmeyi tercih edebilir. Azerbaycan'ın Türkiye'ye ve Avrupa'ya doğalgaz taşıyacağı proje, TANAP, ABD'nin yaptırımlar listesine doğalgazı dahil etmemesindeki nedenlerden birisidir.

Fransız menşeli enerji ve taşımacılık firması Alstom, metro inşası için İran ile sürdürdüğü projeyi durdurdu. Yani Avrupalı şirketler için kesin olarak belirtebileceğimiz tek şey, İran'a yönelik politikalarının değişken ve özerk bir nitelik taşıma eğiliminde olmasıdır.

Genel olarak Avrupalı şirketlerde görülen bu belirsizlik, Avrupa Birliği ile ABD arasındaki ticari faaliyetlerin Çin-ABD ya da Rusya-ABD arasındaki

faaliyetlere göre daha yoğun olmasının da getirdiği bir sonuçtur. Ancak yine de böylesi bir belirsizlik ortamında bazı şirketler, İran pazarından çekilen firmaların yerini doldurmayı maliyet-risk analizi açısından uygun bulabilir.

Hava taşımacılığında ise İran artık yeni motorlar satın almaktan ziyade, eski uçaklarındaki motorları muayene etmeyi ve teknik onarım ile bakıma odaklanmayı tercih edebilir. İran havayolları şu anki süreçte yeni ya da kullanılmamış uçaklara düşük bir öncelik vermeyi tercih edecektir. Yeni uçak teslimatlarının ve yedek teknik parçaların alımında da görece bir düşüş ya da gecikme olması beklenebileceği için İran şimdilik eski uçaklarını sağlamlaştırmaya ve onların motorlarını onarmaya odaklanacaktır. Bu durum, teknik bakım ve onarım şirketleri için bir fırsat sağlayabilir.

Danimarka kökenli A.P. Moller-Maersk şirketi İran petroleri için taşımacılık faaliyetlerine son vereceğini duyurdu. Şirket tarafından İran'dan çekilmeleri için kesin bir tarih belirtilmemiş olsa da yine de taşımacılık sektöründe görülecek birçok aksaklığın, enerji başta olmak üzere birçok alanda negatif etkiler doğurabileceğini belirtebiliriz.

Yani taşımacılık sektörü üzerine kara, deniz ve hava açısından değerlendirilmesi yapılması gerektiği gibi enerji ve doğal gaz üzerinden de ayrıca bir risk ve maliyet analizinin yapılması önem taşımaktadır.

Bankacılık ve Finans

Bankacılık, diğer sektörlere göre daha kritik ve belirsizliğe karşı daha hassas bir nitelik taşımaktadır. İran'a yönelik yaptırımlara karşı belirlenebilecek sosyal ya da ekonomik planlar ve alternatifler, bankacılık sektörü açısından daha kısıtlı kalabilmektedir. Bu çerçevede Avrupa Birliği her ne kadar İran ile ticari işbirliğini sürdürmek yönündeki isteğini ve aksiyon planlarını dile getirirse de uygulamada Avrupalı kuruluşların İran'a yönelik çekincelerinin büyük ölçekte giderilemediği görünmektedir. Özellikle bankacılık sektöründe İran pazarının finansmanı noktasında yaptırım riskleri daha da yüksektir. Zira Avrupa'daki bankaların ABD'deki bankalar ve finansal kuruluşlar ile ilişkilerinin ve transfer ağlarının genişliği düşünüldüğünde bankacılık sektöründeki riskin neden daha kritik olduğu anlaşılabilir. ABD pazarlarında birikim ve yatırım faaliyetlerinin riske

girmesi halinde bunun küresel operasyonlarının işleyişi için ne derece olumsuz sonuçlar doğurabileceğinin bilincinde olan Avrupalı bankalar, İran konusunda, Avrupa Birliği ile tamamen aynı sayfada yer almayabilir. Avrupa Birliği, Avrupa Yatırım Bankası'nı İran projelerinin finansmanı için yetkilendirmiş olsa da Avrupa Yatırım Bankası İran ile finans akışına devam edebilmesinin küresel operasyonları için doğurabileceği riskler düşünüldüğünde daha çekimser ve hatta negatif bir tavır alabilmektedir. Esasında Avrupa Birliği'nin İran ile 2015 yılında imzalanmış nükleer anlaşmanın kurtarıcılığı rolünü üstlenme gayreti, uluslararası çevrede pek etkili ve geçerli bulunamadığı için bu anlamda bankacılık sektöründeki aktörler de zaten halihazırda yüksek olan ekonomik risklere bir de Avrupa Birliği'nin İran ile siyasal iktisat politikasına duyulan güvensizliği eklendiğinde İran'a yönelik herhangi bir para akışına karşı güvensiz bir tavır almaktadır. Avrupa Birliği'nin İran'a yönelik yatırımlarını genişletmek doğrultusunda kullanabileceği araçlardan birisi olarak borç verme kolu Avrupalı bankalar aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu çerçevede,

Avrupalı bankaların şüpheli ve yer yer negatif bir pozisyon almaları, İran'a yönelik yatırımlar üzerinde de negatif bir etki doğurabilir ve İran'a yönelik para akışının canlı tutulmasını tercih eden Avrupa Birliği'nin etkinliği ve özerkliği üzerine sorgulamalara da hız kazandırabilir. Demek istediğimiz Avrupalı bankalar, Avrupa Birliği tamamen İran'ın karşısında yer almayacaksa bile, İran pazarında ve finansman süreçlerinde aktif bir rol oynayamayacaklarını, İran ile ABD arasındaki sorunun çözümü için aktif bir rol ve sorumluluk üstlenemeyeceklerini ve İran pazarının riskleri konusunda çok dikkatli olunması gerektiğini hatırlatan açıklamalarda bulunarak İran nükleer anlaşmasının kurtarılması konusunda doğrudan bir aksiyon almaktan kaçınmayı tercih edeceklerini gösterdiler. Genel olarak Avrupalı bankalar İran'a yönelik yaptırımları görmezden gelebilecekleri bir finansal durumda olmadıkları için, Avrupa Birliği İran Merkez Bankası'na yönelik doğrudan para akışı sunabileceği bir başka plan uygulamayı deneyebilir. İran'a karşı Türkiye'nin nasıl bir politika izleyeceği ise yaptırımların

tamamen uygulanmaya başlayacağı 5 Kasım tarihinden sonra daha fazla netlik kazanacaktır. Türkiye'nin petrol ve doğalgaz ithal ettiği ülkelerin başında gelen İran, 2015 yılında imzalanan nükleer anlaşma sonrasında Türkiye'deki petrol pazar payını arttırdı. Ancak ABD'nin yeni yaptırım kararı ile birlikte Türkiye, İran'ın boşluğunu doldurmak için Rusya, Azerbaycan, Irak ve Suudi Arabistan gibi satıcılara yönelebilir. Türkiye, prensip gereği ABD'nin İran'a karşı tek taraflı yaptırım uygulamasına karşı olsa da ABD ile arasındaki gerginleşen ilişkiler ışığında şimdilik Avrupa Birliği ile paralel çizgide davranması beklenebilir. Bu bağlamda bu durumun, tıpkı Avrupalı şirketlerde oluşturduğu gibi Türk şirketlerinde de bir ikilem yaratmasından kaçınılamaz.

Yaptırım Sonrası Fırsatlar ve Riskler

Trump'ın P5+1 ülkeleriyle İran arasında imzalanan nükleer anlaşmayı gereksiz olarak nitelendirip; Amerika çıkarlarına ters düştüğü gerekçesiyle anlaşmadan tek taraflı olarak ayrılması küresel sistemin daha da bulanıklaşmasını sağladı. Halihazırda ABD'nin özellikle

ticaret alanında çeşitli ülkelere ve mallara ek gümrük vergileri getirmesi, bunlara cevabın muhatap ülkeler tarafından hızlıca verilmesi ticaret savaşları senaryolarının belirginleşmesine neden olmaktadır. ABD'nin İran yaptırımlarının üçüncü ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletmesi tabloyu daha da karmaşık hale getirirken mevcut durumun fırsatlarını ve risklerini ortaya koymak şirketler için elzem hale gelmektedir. Gerçekleşen ve gerçekleşecek olan yaptırımların üçüncü ülkeleri de etkileyecek olması İran'ın söz konusu ülkelerle ilişkilerinin yeniden düşünülmesini gerektirmektedir.

Raporun bu bölümünde ABD yaptırımları sonrası İran'ın ticari partnerleriyle ilişkilerinin geleceği analiz edilecektir. Üçüncü ülkelerin yaptırımları kabul ettiği senaryo üzerinden düşünüldüğünde İran'ın yaptırımları kabul eden ülkelerle ticaret ilişkilerinin sonlanması durumu, ticarete konu olan malların üretimini yapan **yerli şirketler** için **fırsat** teşkil etmektedir. Bu amaçla öncelikle İran'ın ticaret partnerleri ve ihracat yaptığı kalemler ortaya konulacak; ardından bu ülkelerin ABD yaptırımlarına yönelik

açıklamaları (aynı zamanda ABD ile ilişkileri) analiz edilecektir. Yaptırımları kabul eden/edecek ülkelerin İran ile ithalat kanalını kapattığı durumda ortaya çıkacak boşluklar tespit edilip bir **strateji/öngörü** sunulacaktır. Analiz, İran'ın ABD güdümündeki ülkelere yaptığı ihracatı ve ihracata konu kalemleri ortaya koyacak ve ardından Türk şirketlerin imalatını ve ticaretini yaptığı bu kalemlerde açılan boşluğu doldurabileceğini öne sürecektir.

ABD-İran İlişkilerinin Geleceği: İki Farklı Senaryo

Trump, seçildiği ilk günden bu yana nükleer anlaşmanın ABD'nin ulusal çıkarlarına ters düştüğünü her fırsatta dile getiriyordu. Başkanlık kararıyla da nükleer anlaşma öncesi döneme ait yaptırımları ve daha fazlasını devreye sokmuş oldu. Bundan sonraki süreçte ülkelerin ve piyasadaki aktörlerin hareketleri ve mevcut ilişkilerin seyri göz önünde bulundurularak iki farklı senaryo ön plana çıkmaktadır:

- a) ABD'nin yaptırımları tek başına yürütmesi ve sonucunda yaptırımların etkinliğinin sınırlı olması

b) ABD'nin yakın ilişkilere sahip olduğu ülkelerin yaptırımları kabul etmesi ile nükleer anlaşma İran'a yönelik öncesi yalnızlaştırma ortamına geri dönülmesi

AB'nin nükleer anlaşmayı korumaya yönelik tutumu ve çıkardığı önleyici yasa hamlesi düşünüldüğünde dahi mevcut durumda birçok Avrupa menşeli şirketin İran'dan çekilme kararı alması; aynı zamanda ABD ile yakın ilişkilere sahip ülkelerdeki şirketlerin İran'dan çekilmesi ve bu ülkelerin İran'dan petrol alımını durdurmaları, ABD ile yakın ilişkilere sahip ülkelere gelen açıklamalar ikinci senaryonun gerçekleşme kuvvetini arttırmaktadır. Aynı zamanda ABD'li yetkililerin açıklamalarında İran'ın nükleer faaliyetleri ön plana çıkarılmış, uluslararası topluma yaptırımlara uyma çağrısı yapılarak sorunun güvenikleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak ABD Hazine Bakanlığı yetkilileri 20'den fazla ülkeyi ziyaret ederek yaptırımlara uyulması yönünde uyarılarda bulunmuş ve Beyaz Saray'da İran Çalışma Masası kurularak bu ziyaretlerin arttırılacağı yönünde açıklamalar yapılmıştır. Bahsedilen

gelişmeler ve tarihsel veriler bize ikinci senaryonun gerçekleşme ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

ABD'nin yaptırımların desteklenmesi amacıyla uluslararası koalisyon kurma çabaları ve yaptırımların denetimini arttırma isteği İran'ın ekonomisini önemli ölçüde etkilemektedir. İran'ın özellikle ABD ile yakın ilişkileri olan ülkelerle yaptığı ticaret faaliyetleri yaptırımların etkisiyle halihazırda kısıtlanmaya başlamıştır. ABD ile karşı karşıya gelmek istemeyen ülkeler ve ABD ile yatırım/ticaret ilişkileri bulunan şirketler yaptırımların maliyetlerini kaldıramayacakları için İran ile ilişkilerini kesmeye yönelik adımlar atmaktadırlar ve atmaya devam edeceklerdir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda İran'ın ticaret sahnesinden çekilmesiyle önemli boşluklar ortaya çıkacak ve gerçekleşmesi muhtemel ikinci senaryonun sonuçlarıyla paralel bir şekilde oluşan boşluğu doldurmak amacıyla bir rekabet ortaya çıkacaktır.

Bu rekabete hazırlı olmak; dahası ortaya çıkacak fırsatları önceden sezinleyip konumlanmak şirketlerin karlılığını arttıracak ve yeni ticaret partnerleri edinilmesini sağlayacaktır.

İran ile Ticaretin Zorlukları: Politik Risk Etkisi

Trump'ın "İran ile ticaret yapan ABD ile yapamayacak" tehdidi İran'a uygulanan yaptırımların ABD iç hukukundaki legal karşılığının ötesinde siyasi yönünü vurgulamaktadır. Trump'ın iktidara geldiği ilk günden beri İran'ın nükleer faaliyetlerine devam ettiği yönündeki tespitleri ve devamında nükleer anlaşmayı bir kayıp olarak nitelendirmesi vurguladığı diğer "ulusal çıkar" politikalarıyla beraber düşünülmelidir. Trump etkisiyle gerginleşen uluslararası arenanın odak noktası İran yaptırımları olurken, bu yaptırımların İran'ın halihazırda yaptığı ticareti nasıl etkileyeceği önemli bir soru olmaktadır.

İran'ın ticaret partneriyle ilişkilerini zorlayacak (ve hatta sonlanmasına sebep olacak) ABD yaptırımları şu şekildedir:

- a) İran ile ticarete en çok yaşanan sorun; ticari işlem sonunda

yapılması gereken ödemenin küresel finansal sistem üzerinden gerçekleşmemesi İran'ın ticaret partnerleri için olumsuz bir durum oluşturmaktadır. İran'a yaptırımların büyük ölçüde kalktığı nükleer anlaşma sonrasında dahi ödeme araçlarında sıkıntılar yaşanırken adaptasyon süresi 90 gün olarak belirlenen yaptırımlar arasında olan İran tarafından dolar satın alma işleminin yasaklanması şu anki durumu daha ciddi hale getirmektedir. Aynı zamanda altın ve diğer değerli metallerle ödeme yapılması ve büyük miktarda İran riyalinin alınmasının-satılmasının yaptırımlara tabi olması İran ile ticareti zorlaştırmaktadır. Uluslararası ticaretin dolar üzerinden yapılması, ABD finansal sisteminin kullanılması anlamına geldiği için küresel finans sisteminden tamamen izole olmuş bir ülkeyle ticaret yapmak pek çok aktör için tercih sebebi olmayacaktır.

ABD ile yakın ilişkilere sahip ülkelerin İran ile ticarete böyle bir riske girmemesi beklenmektedir. Yaptırımlara uyulmadığında ortaya çıkacak ceza ve Trump'ın "belirsizliği" de düşünüldüğünde bu ülkelerin İran ile ticaretten kaçınmaları olası bir ihtimal haline gelmektedir.

- b) ABD Hazine Bakanlığına bağlı kurum olan Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi'nin belirlediği, kara liste olarak da anılan SDN listesi ticaret/yatırım yapılması yasaklanan kişileri ve şirketleri göstermektedir. Nükleer anlaşma sonrası bu listeden çıkarılan 400'ün üzerinde İran menşeli kişilerin ve şirketlerin Trump'ın nükleer anlaşmadan çekilme kararıyla tekrardan listeye alındığı duyurulmuştu. Trump'ın bu listeye yeni kişileri ve şirketleri ekleme ihtimalinin yüksek olduğu verdiği demeçlerden bilinmektedir. Hal böyle olunca yatırım/ticaret ilişkilerinin hangi şirket ve kişilerle yapıldığı dikkate alınması gereken bir konu

olmaktadır. ABD ile yakın ilişkileri bulunan ülkelerdeki şirketlerin İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve şirketler listesinde olan/bu listeye sonradan dahil edilebilecek kişiler ve şirketler ile ticaret/yatırım faaliyetlerini sürdürmesi riskli hale gelecektir. İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve şirketler listesine dahil olan şirketlerle faaliyetlerini devam ettiren ülkeler ABD tarafından ikincil yaptırımlar kapsamında cezalandırılacaktır.

- c) Son olarak taşımacılık alanında gerçekleşen yaptırımlarla İran ticaretine önemli bir darbe vurulmuştur. Ticaretin fiilen yapılmasını engelleyen bu hamlenin İran'ın ihracatını önemli ölçüde engellenmesi beklenmektedir.

Bu üç zorluk İran'ın nükleer anlaşma sonrasında ihracatta elde ettiği avantajları ortadan kaldırmaktadır. İran'ın ABD ile yakın ilişkileri olan ülkelerin yaptırımlara karşı yaklaşımı da İran'ın aleyhine sonuçlanmaktadır ve bu ülkelerce oluşan boşluğun Türk

şirketler tarafından fark edilerek ticari girişimlerde bulunmasına fırsat vermektedir.

Uluslararası siyasetin temel belirleyicisi haline gelen politik riskin artması ve devletler arası ilişkilerin göstergesi diplomatik riskin iki ülke için ilişkilerin yüksek kritik düzeyde seyretmesi yatırımların/ticaretin bölgedeki konumlanmasını da doğrudan etkilemektedir.

ABD ile Yakın İlişkilere Sahip Ülkelerin İran Yatırımlarına Yaklaşımı: Diplomatik Risk Etkisi

Dış politikada sorun yaşadığı ülkelere karşı ticari engeller, gümrük artışları gibi ekonomik araçları kullanmaktan çekinmeyen Trump yönetimi belirsizlik ve şüphe ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği ile ABD'nin ilişkilerinin seyrinin ticaret alanında karşılıklı düelloya dönüşmesi ABD'nin yakın ilişkilere sahip olduğu ülkelerle dahi ilişkilerinin sorunlu olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak Çin'le yaşanan karşılıklı ek gümrük tarifeleri uluslararası ticaret savaşlarını gündeme taşımıştır. Dolayısıyla İran yatırımlarını Trump'ın bütüncül politikası kapsamında düşünmemiz gerekir. Bu durum da bize Trump'ın

politikalarındaki “belirsizliğin” İran'ın ticaret partnerleri ve ABD ile yakın ilişkiye sahip ülkeler tarafından “şüpheyle” karşılanacağını göstermektedir.

İran'ın ihracatında yüksek paya sahip ülkelerin mevcut durumdaki tavırları ve açıklamaları şu şekildedir:

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE): BAE, ABD'nin İran yatırımlarından sonra İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve şirketler listesine dahil ettiği şirket ve kişileri “terör destekçileri” listesine alarak yaptırımlara karşı konumunu açıkça ortaya koymaktadır. ABD ve BAE işbirliğiyle alınan bu karar sonrasında BAE, ABD'nin yaptırımlarını kabul etmiş; bu sebepten İran ile gerçekleştirdiği ticaret faaliyetlerinin azalması beklenmektedir.

Irak: Irak'ta siyasi olduğu kadar ekonomik ve kültürel alanda etkisi yüksek olan İran, Irak'ı bölgesel nüfuz alanı olarak görmektedir. Irak seçimlerinden “Irak'ta ABD ve İran etkisini sona erdireceği” vaadiyle seçimlerden galip çıkan es-Sadr, İran ile ilişkilerin yeniden tanımlanmasını sağlayabilir. İran'ın ise bölgesel nüfuzunu korumak amacıyla hükümet

kurma sürecine dahil olmaya çalışması iki ülke ilişkilerinin gerilmesine neden olmaktadır.

ABD'nin İran'a yönelik yaptırımları nedeniyle İran'la yapılan finansal işlemlerde dolar kullanımını durdurduğunu açıklayan Irak yönetimi İran'la yapılacak ticarete yeni yöntemlerin aranacağı yönünde açıklama yapmıştı. Ancak bu yöntemlerin belirsizliği söz konusu olmakla beraber gerçekleşmesi imkan dahilinde değildir.

Bu iki gelişme beraber düşünüldüğünde İran ile Irak arasında gerçekleşen ticarete düşüş beklemek olası bir ihtimal haline gelmektedir.

Hindistan: Obama döneminde devam eden yaptırımlardan muafiyet talebine olumlu cevap alan Hindistan, Trump'ın nükleer anlaşmadan çekilmesi kararı sonrasında da benzer muafiyet talep etmeyi planlıyordu. Ancak Trump'ın net bir şekilde "muafiyet yok" mesajı Hindistan'ın farklı bir politika belirlemesini gerektirdi.

Hindistan, İran ile yaptığı görüşmeler sonrası Birleşmiş Milletler yaptırımları dışında tek taraflı yaptırımlara uymayacağını açıklamıştı ancak daha

sonra AB ülkelerinin stratejilerine paralel hareket edeceğini duyurmuştu. Böylece Hindistan, 180 günlük adaptasyon süreci sonrası ilişkilerin yeniden belirlenmesi kararı almıştır.

Hindistan'ın Rusya'dan S-400 hava savunma sistemleri ile silah alma girişimine karşılık ise ABD Hindistan'a yönelik yaptırımların söz konusunu olabileceğini duyurmuştu.

Ancak Hindistan İran'dan petrol alımını azaltarak Irak ve Suudi Arabistan'dan petrol almaya başlamıştır. Bu durum Hindistan'ın açıklamalarının sertliğini bir kenara koymamızı ve ABD'nin tek taraflı yaptırımlarından etkilenmemenin mümkün olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde diğer mal ve hizmetlerde de Hindistan'ın İran'dan ithalatında da azalma görülmesi beklenmekte ve İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve şirketler listesinde yer alan şirketlerle ticaret/yatırım faaliyetlerini kesmesi muhtemel hale gelmektedir.

Güney Kore: Güney Kore de Hindistan gibi yaptırımlardan muafiyet arayışına girmesine rağmen başarısız oldu. Bu arayışın ardından Güney Koreli şirketler İran'dan petrol ithalatını tamamen

durdurup ABD, Avustralya, Katar ve Nijerya gibi ülkelerle ihtiyacı karşılamaya başladılar. ABD, Güney Kore'nin hem bölgesel hem de uluslararası güvenliği için tarihsel olarak da önemli bir müttefik. Bu yönüyle düşünüldüğünde İran'dan petrol ithalatında olduğu gibi diğer mal ve hizmetlerin alımında da kesilme yaşanması oldukça muhtemel hale gelmektedir.

Japonya: ABD'nin İran yaptırımlarına ilk olumlu cevabı veren Japonya 4 Kasım'a kadar İran'la tüm finansal ilişkilerini sonlandıracağını açıkladı. Ardından büyük kısmını azalttığı petrol ithalatının ekim ayında tamamen sonlanacağı açıklamasını yaptı. ABD ve Japonya ilişkilerinin geçmişi de düşünüldüğünde Japonya'nın İran'a yönelik yaptırımlara harfiyen uyması beklenmektedir.

İtalya: ABD'nin İran yaptırımları sonrası öncelikle ABD'den yaptırım hakkında bilgilendirme isteyen İtalya ardından İran ile ticaretinin devam edeceği ancak dolar dışı ödeme araçlarıyla işlemlerin gerçekleşeceği yönünde karar aldığını belirtti. Ticaret işlemlerini dolar ile yapmayan dolar ile

yapmayan küçük ve orta ölçekli şirketlerin İran ile ilişkileri devam ettirebileceği öne sürülebilir. Ancak İranlı şirketlerin Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi tarafından İran'a ilişkin olarak yaptırım uygulanan kişiler ve şirketler listesine alınması riski küçük ve orta ölçekli şirketleri dahi tehdit etmektedir. Bu nedenle İtalya'nın İran ile ticaretini tamamıyla bitirmemesi ancak ABD'de varlıkları bulunan şirketlerin faaliyetlerini kesmesi nedeniyle kısıtlamalar ortaya koyması beklenebilir.

İran'ın ABD ile Yakın İlişkiye Sahip Ülkelerle Ticareti ve Türk Şirketler İçin Fırsatlar

2017 verilerine göre İran toplam 66 Milyar Dolar ihracat yapmıştır. İran'ın ihracatının büyük çoğunluğunu petrol oluştururken diğer mal ve hizmetlerin ihracatında da Ortadoğu ve Asya ülkeleri ön plana çıkmaktadır. ABD'nin yaptırımlarına maruz kalan İran'ın, ABD ile yakın ilişkilere sahip ülkelerin yaptırımları kabul etmesiyle ihracat kalemlerinden bazılarının kısıtlanabileceğini düşünmekteyiz. Bu amaçla İran'ın en çok ihracat yaptığı ve ABD ile yakın ilişkilere sahip ülkelere seçilerek; bu ülkelere yaptığı ihracat

kalemleri verileri ortaya konulmuştur. İhracatın kısıtlanmasıyla İran'ın çekileceği ülkeleri Türk şirketlerin doldurabileceği ve karlılığın arttırılarak **yeni ticari partnerlerin** edinilebileceği kanaatindeyiz.

Tablo 1: İran'ın ABD ile Yakın İlişkilere Sahip Ülkelere İhracatı (2016) Kaynak: TradeMap

	Bin Dolar	Yaptırımlara Uyma Düzeyi*
BAE	7,417,422	Yüksek
Irak	6,131,482	Orta
Güney Kore	2,877,013	Yüksek
Hindistan	2,791,192	Orta
Japonya	1,138,565	Yüksek
İtalya	460,693	Düşük

**Analitik bir akış sunmak amacıyla yapılan açıklamalar yaptırımlara uyma seviyesine göre(PCW Diplomatik Risk Veritabanı göz önünde bulundurularak) düşük, orta ve yüksek seviyelerinde nitelendirilmiştir.*

Tablo 1'de gösterilen ihracat rakamlarına göre İran'ın altı ülkeye ihracatı 20 Milyar Dolardan daha fazladır. Yaklaşık 7,5 Milyar Dolar ile öne çıkan Birleşik Arap Emirlikleri'nin İran yaptırımlarına yaklaşımı nedeniyle önemli bir hedef pazar haline geldiği görülmektedir. İran'dan 6 Milyar Dolar ithalatı bulunan Irak'ın ise hem ABD hem de İran'la yaşadığı sorunlar düşünüldüğünde ikili denklemde ağırlığın ABD'den ve dolayısıyla küresel

finansal sistemden yana olacağı söylenebilir. Nitekim Irak'ın İran'la dolar ticaretini şimdiden azaltması bu durumun göstergesidir. Güney Kore ise İran'dan yaklaşık 3 milyar dolar civarında mal ithal etmektedir. ABD ile tarihsel ilişkileri ve Güney Kore'nin ABD için Asya'daki jeopolitik önemi göz önünde bulundurulduğunda yaptırımlara harfiyen uyması ilk açıklamadan bu yana beklenmekteydi. Nitekim Güney Kore'nin İran'dan petrol alımını tamamen durdurması da beklenen bir gelişmeydi. Öte yandan Güney Kore'nin İran'dan belirli kalemlerde ithalatının kısıtlanması beklenmektedir. İran'dan 3 Milyar Dolar tutarında mal ithal eden Hindistan'ın ise yaptırımlar konusundaki açıklamaları tutarsızlık göstermektedir. Hatta Rusya ile geliştirdiği askeri ilişkiler nedeniyle ABD'den yaptırım tehdidi alan Hindistan'dan İran'a yönelik yaptırımlar karşısında kısa vadede net bir açıklama daha net bir açıklama yapmasını beklemekteyiz. Japonya ise ABD yaptırımlarını uyacağını ilk açıklayan ülkelerden biridir. İran'dan 1 Milyar Dolar kadar ithalat yapan Japonya'nın bu ithalat kalemlerinde en kısa zamanda

kısıtlamaya gideceğini düşünmekteyiz. İran'da gemicilik ve taşımacılık alanında yatırımlarda bulunan İtalyan şirketlerin ABD finans sistemine dahil olduğu düşünüldüğünde, kısa vadede bu şirketler için İran'dan çekilme yaşanacağını beklemekteyiz. Ne kadar Avrupa ülkelerinden nükleer anlaşmanın ve İran ile ilişkilerin aynı anda devam ettirilmesi talep edilse de ABD yaptırımları buna izin vermemektedir. Bu çerçevede, 500 Milyon Dolar civarında İran'dan ithalat yapan İtalya'nın bu yaptırımlardan etkilenerek ithalatını kısıtlayabileceğini düşünmekteyiz.

Tablo 2: İran'ın Seçilmiş Ülkelere Yaptığı İhracatı Kaynak: TradeMap

İrân'ın seçilmiş ülkelere İhracatı (bin \$) Sektörler	Birleşik Arap Emirlikleri	Irak	Güney Kore	Hindistan	Japonya	İtalya	Toplam	Türkiye'nin Toplam İhracatı (bin \$)
Demir ve çelik	340,787	142,595	174	36,183	712	305,624	1.711,19	8,238,262
Yenilebilir meyve ve fındık; narenciye veya kavun kabuğu	248,118	343,667	2,975	144,241			739,00	3,940,925
Tuz; sülfür; toprak ve taş; Sıva malzemeleri, kireç ve çimento	42,578			40,308			82,89	2,573,426
Plastikler ve bunların ürünleri	28,618	869,397	3,324	161,579			1.062,92	5,476,514
Halılar ve diğer tekstil yer döşemeleri	42,373	115,526			20,143		178,04	2,017,275
Süt ürünleri; kuşların yumurtaları; doğal bal; başka yerde olmayan hayvansal kaynaklı yenilebilir ürünler		536,062					536,06	702,305
Yenilebilir sebzeler, belirli kökler ve yumrular		405,735					405,74	1,034,034
Makine, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları		317,782					317,78	13,830,708
Sebze, meyve, fındık veya diğer bitki kısımlarının hazırlanması		271,053					271,05	1,880,152
Demir veya çelik eşya		211,116				17,315	228,43	5,602,685
Alüminyum ve bunların eşyası			11,57	39,034			50,60	2,513,763
İnorganik kimyasallar; Nadir toprak metalleri olan değerli metallerin organik veya inorganik bileşikleri			8,086	247,978			256,06	1,318,097
Kahve, çay ve baharatlar	96,32		219	1,218	2,583	4,107	323,23	178,379

Tablo 2, İran'ın Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, Güney Kore, Hindistan, Japonya ve İtalya'ya yaptığı ihracat kalemlerini ve değerlerini göstermekte, aynı zamanda Türkiye'nin ilgili sektörde toplam ihracat rakamını vermektedir.

Bu tabloyla İran'ın ihracatının kısıtlanabileceği sektörler ile Türkiye'nin bu sektörlerdeki ihracat hacminin beraber düşünülmesi halinde Türk şirketler için fırsatları belirlemek mümkün hale gelmektedir.

Tablo 2'de demir ve çelik kalemi ön plana çıkmaktadır. Bu altı ülkenin tamamına demir ve çelik ihraç eden İran'ın toplam ticaret geliri ise 1,7 Milyar Dolar olmuştur. Türkiye'nin toplam demir ve çelik ihracatı ise 8,2 Milyar Dolar civarında olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye İran'ın geri çekilmesiyle birlikte oluşacak boşluğu doldurabilecek kapasitededir. Demir ve çelik kalemlerinde Birleşik Arap Emirlikleri, İtalya ve Irak önemli pazarlar olarak görülmektedir.

Plastikler ve plastik ürünleri kaleminde 5 Milyar Dolar civarında ihracatı bulunan Türkiye'nin, 1 milyar dolar civarında ihracatı bulunan İran'ın

yaptırımlar sebebiyle bu ülkelere çekilmesiyle oluşacak boşluğu doldurabileceği düşünülebilir. Özellikle Irak'a yapılan ihracat ve Türkiye'nin Irak'a yakınlığı düşünüldüğünde Irak pazarı bu kalemde ön plana çıkmakta ve Türk şirketleri için fırsat olacağını düşünüyoruz.

Yenilebilir meyve ve fındık kaleminde ise İran, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, Güney Kore ve Hindistan'a 749 Milyon Dolar ihracatta bulunmuştur. Türkiye'nin bu kalemdeki 4 milyara yaklaşan ihracatı ve özellikle fındık üretimindeki öncü faaliyetleri Türk şirketler için fırsatlar olarak görülmektedir.

Sonuç

Küresel ticareti yeniden dizayn etme motivasyonu ile başta Çin'e karşı olmak üzere, ticari ortaklarına gümrük tarifeleri ve kotaları üzerinden yaptırımlar getiren ve duvarları yükseltmekten geri durmayan Trump yönetimi, "güvenlik" gerekçesiyle radikal hamleler yapmaktan da geri durmayacağını ve Orta Doğu oyun alanından tamamıyla uzak durmaya niyetinin olmadığını net olarak göstermeye devam etmektedir.

Siyasetin, güvenliğin ve toplumsal konuların ekonomi ile iç içe geçtiği ve her alanın birbiriyle entegre olduğu küresel ortamda, hegemonyasını devam ettirme amacına koşut olarak ekonomik gücü siyasi dizaynın açık bir aracı olarak kullanan ABD yönetimi, siyasi ve askeri hamlelerle de hegemonyasına tehdit gördüğü aktörleri “yola getirme” amacına ulaşmaya kararlı gözükmektedir. Bu anlamda ABD yönetimi Suriye krizinde etkisini arttırmaya çalışırken, Trump yönetiminin ani başka bir hamlesi İran konusunu doğrudan tekrar masaya getirmiştir. Obama yönetimi ile Ruhani yönetimi arasında yapılan nükleer anlaşma ABD-İran ilişkilerini “ılımlı” bir seviyeye taşımış, ABD liderliğinde İran’a uygulanan ticari ambargoların önemli bir kısmının ortadan kalkması İran’ın küresel sisteme entegrasyonu için gerekli yolu açmıştı. Bu durum en çok İran pazarı ile iş yapmak isteyen ancak ABD’nin ambargosunu takip ettiği için İran ile iş yapamayan ülkelere ve o ülkelerin iş çevrelerine yaramıştı. Ancak Trump yönetimi bir sabah hiçbir müttefikine danışmadan Obama yönetimi döneminde yapılan anlaşmadan çıkıldığını ve İran’a

ambargoların yeniden uygulanmaya başlanacağını açıkladı. İran ile çalışmakta olan şirketlere ve ülkelere de yaklaşık 6 aylık bir süre verildi. Bu süre içerisinde müttefiklerinden programlarını ve işlerini ayarlayarak İran ile olan ticari ilişkilerini sonlandırmalarını, İran pazarından çekilmelerini, kendi pazarlarını ise İran ürünlerine kapatmalarını isteyen Trump yönetimi, bu ambargoya uymayan firmaların bir daha ABD ile ya da ABD finansal sistemlerinde iş yapamayacaklarını kesin bir şekilde dile getirdi. Trump yönetiminin bu hamlesi, küresel sistemin revizyonist dizaynı amacı ve ABD hegemonyasının devamlılığı için kendine tehdit olarak gördüğü ya da belirlediği aktör ya da bloklaşmalara elindeki araçlarla en sert darbeyi vurma refleksi ile bağlantılıydı. Fakat ortadaki gerçek, ABD’nin İran’a uygulanan ticari ambargoyu en sert şekilde tekrardan devreye soktuğu ve ambargoya uymayanlara ABD kapısının ve sistemlerinin tamamen kapatılacağıdır.

ABD’nin resti sonucunda İran ile iş yapmanın maliyetleri artmakta ve İran’ın karı gölgenelmektedir. Devletlerin rasyonel tavırları

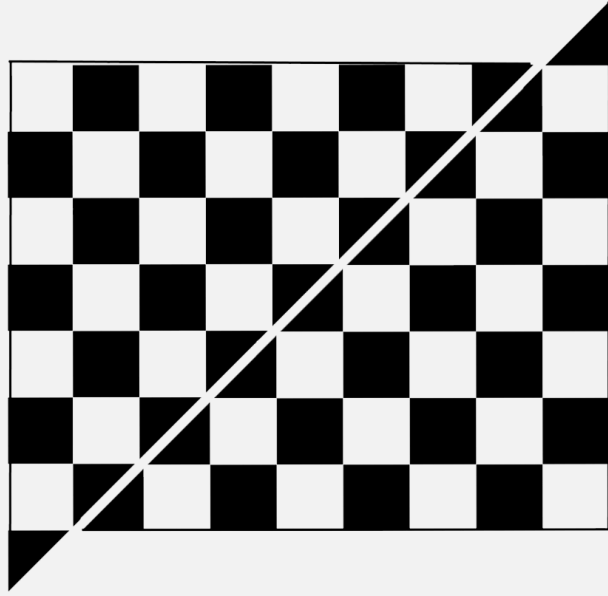
düşünüldüğünde, İran ile ticaret yapmak zorlaşacak ve yaptırımların sıkılaşıma senaryosu gerçekleştiğinde ise İran ile ticaret mümkün hale gelmeyecektir.

Bu senaryonun gerçekleşmesi yani İran'ın ihracat kısıtlamalarıyla karşılaşması ticari faaliyetlerde bulunduğu ülkelerde boşluklar yaratacaktır ve proaktif davranma kabiliyeti bulunan Türk şirketlerinin bu boşlukları görerek uygun fırsatları değerlendirebileceklerini öngörmekteyiz.

Bu fırsat raporunu takiben, potansiyel ticaret partnerleri ve stratejik boşluklar tespit edilen pazar ve sektörler için, her ülkeye ve sektöre özel olarak, ülke risk ve fırsat raporları bulunmaktadır.

Tüm yasal hakları saklıdır.

Politicon World'ün izni olmadan basılamaz, dağıtılamaz, yayınlanamaz ve üçüncü kişilerle paylaşamaz. Bu haritadan edinilen bilgiler ile alınan kararlar ve yürütülen faaliyetlerden ve sonuçlarından Politicon World sorumlu tutulamaz. Bilgiler tavsiye niteliğindedir.

PCW

power of politics